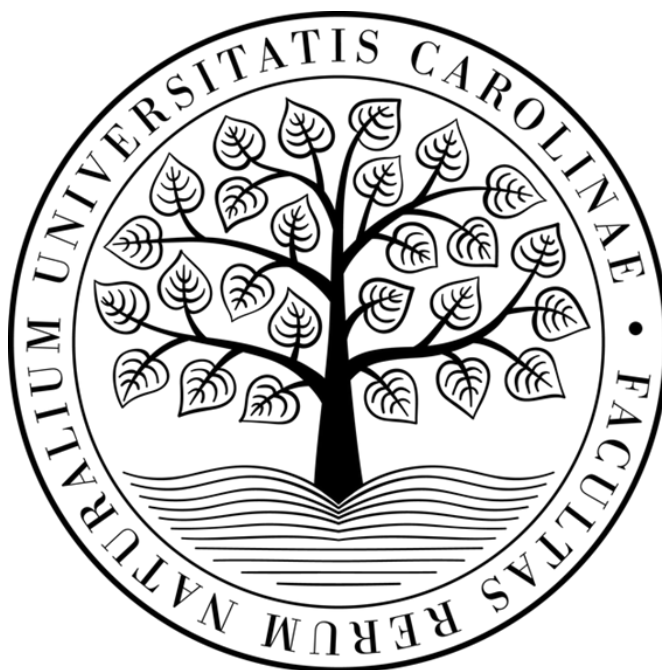

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

GEOINFORMATIKA

Nejkratší cesta grafem

Martina Pavlová, Ludmila Vítková

1 N-GKDPZ

Praha, 2024

Zadání

Implementujte Dijkstra algoritmus pro nalezení nejkratší cesty mezi dvěma uzly grafu. Vstupní data budou představována silniční sítí doplněnou vybranými sídly.

Otestujte různé varianty volby ohodnocení hran grafu tak, aby nalezená cesta měla:

- Nejkratší Eukleidovskou vzdálenost
- Nejmenší transportní čas

Ve vybraném GIS konvertujte podkladová data do grafové reprezentace představované neorientovaným grafem. Pro druhou variantu optimální cesty navrhnete vhodnou metriku, která zohledňuje rozdílnou dobu jízdy na různých typech komunikací. Výsledky (dvě různé cesty pro každou variantu) umístěte do tabulky, vlastní cesty vizualizujte. Dosažené výsledky porovnejte s vybraným navigačním SW.

Krok	Hodnocení
Dijkstra algoritmus	20b
<i>Řešení úlohy pro grafy se záporným ohodnocením</i>	+10b
<i>Nalezení nejkratších cest mezi všemi dvojicemi uzlů</i>	+10b
<i>Nalezení minimální kostry některou z metod</i>	+15b
<i>Využití heuristiky Weighted Union</i>	+5b
<i>Využití heuristiky Path Compression</i>	+5b
Max celkem	65b

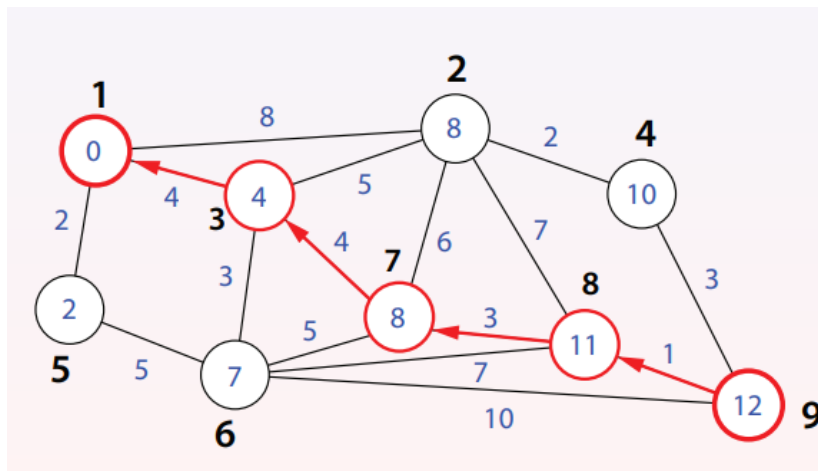
Čas zpracování: do konce zápočtového týdne

Popis a rozbor problému

Nalezení nejkratší trasy mezi dvěma body v grafu je častým problémem v oblasti teorie grafů a využívá se například pro optimalizaci tras ve veřejné dopravě, distribuci zboží v logistice či hledání nejkratších cest v grafických modelech. Tento problém může být řešen různými algoritmy, přičemž mezi nejznámější patří Dijkstrův a Bellman-Fordův algoritmus. Nemusí sloužit pouze k hledání nejkratší cesty, ale také například k nalezení nejrychlejší či nejekologičtější trasy. V praxi se často využívá kombinace různých algoritmů k dosažení co nejlepšího výsledku.

Dijkstrův algoritmus

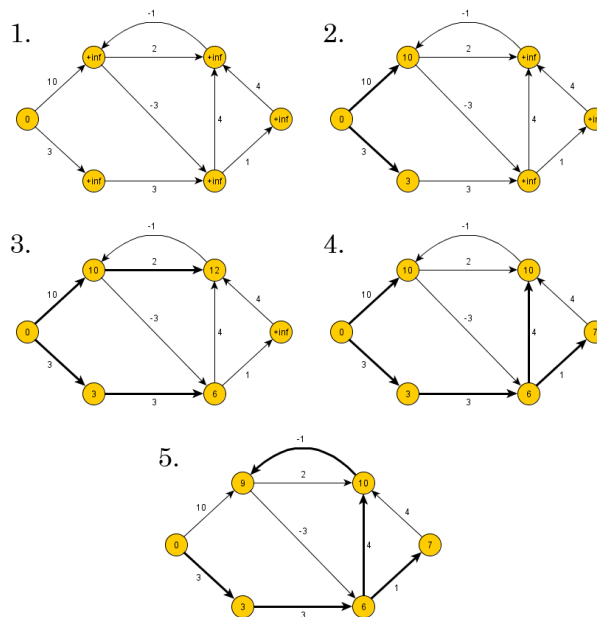
Dijkstrův algoritmus se využívá pro nalezení nejkratší cesty z jednoho uzlu v ohodnoceném grafu do všech ostatních uzlů. Začíná se zadaným výchozím uzlem a postupně prochází sousední uzly, aktualizuje jejich vzdálenosti od výchozího uzlu a pokračuje ve výběru uzlu s nejmenší dosavadní vzdáleností. Takto prochází celý graf až do posledního uzlu. Dijkstrův algoritmus využívá prioritní frontu nebo haldovou strukturu k efektivnímu výběru uzlů s nejmenší dosavadní vzdáleností, což přispívá k rychlému nalezení nejkratších cest v grafech s velkým počtem uzlů. Tento algoritmus funguje efektivně v grafech bez záporných hodnot. Jeho výsledkem je seznam nejkratších vzdáleností od výchozího uzlu ke všem ostatním uzlům a seznam předchůdců, který umožňuje rekonstrukci nejkratší trasy. Na obrázku 1 lze vidět, jak může vypadat výsledek tohoto algoritmu.

Obrázek 1: Příklad výsledku algoritmu Dijkstra

Bellman-Fordův algoritmus

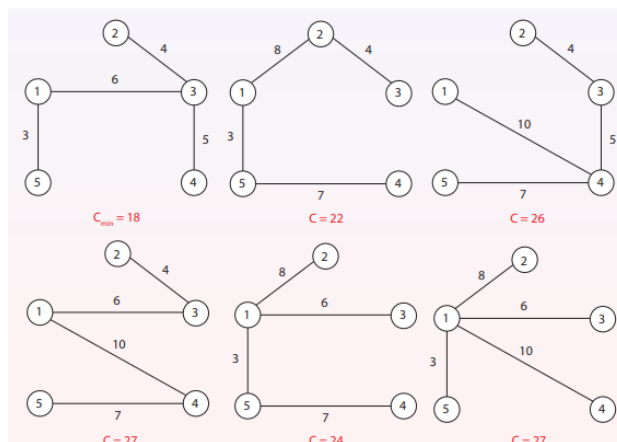
Bellman-Fordův algoritmus se také využívá k nalezení nejkratší trasy z jednoho uzlu do všech ostatních uzlů v ohodnoceném grafu, avšak funguje i pro grafy obsahující záporně ohodnocené hrany. Algoritmus pracuje postupně, iterativně relaxuje hrany v grafu, aktualizuje vzdálenosti uzlů od výchozího uzlu a opakuje tento proces pro každý uzel ve všech iteracích. Celkový počet iterací je omezen na počet uzlů minus jedna, aby se zajistilo správné nalezení nejkratších cest v grafu. Pokud v průběhu relačních operací dochází k aktualizaci vzdáleností i ve $(n-1)$ -té iteraci, kde n je počet uzlů, pak graf obsahuje záporný cyklus. Výsledkem je stejně jako u algoritmu Dijkstra seznam nejkratších vzdáleností od výchozího uzlu ke všem ostatním uzlům a seznam předchůdců. Jak již bylo zmíněno tento algoritmus funguje i se záporným ohodnocením hran, a tak se v těchto případech využívá místo algoritmu Dijkstra. Na obrázku 2 je vidět příklad výsledku tohoto algoritmu.

Obrázek 2: Příklad výsledku Bellman-Fordova algoritmu

Minimální kostra grafu

Minimální kostra grafu je podgraf, ve kterém se nachází všechny uzly původního grafu a zároveň tvoří strom bez cyklů. Hrany této kostry jsou vybírány tak, aby součet jejich vah byl co nejmenší mezi všemi možnými podgrafy tvořící stromy bez cyklů. Pro nalezení minimální kostry grafu existuje několik různých algoritmů, přičemž mezi nejznámější patří Borůvkův (Kruskalův) a Primův algoritmus. Borůvkův algoritmus začíná s každým uzlem jako samostatnou komponentou. Následně v každé iteraci přidá nejlehčí hrany spojující dvě komponenty. Tento proces se opakuje až do té doby, dokud není celý graf spojen do jedné komponenty. Borůvkův algoritmus je vhodný pro grafy s mnoha malými izolovanými částmi. Primův algoritmus začíná s libovolným uzlem jako počátečním stromem a v každé iteraci přidává nejlehčí hranu spojující existující strom s novým uzlem. Tento algoritmus je vhodnější pro husté grafy s velkým počtem hran. Bývá také pomalejší než Borůvkův algoritmus. Na obrázku 3 jsou znázorněné některé minimální kostry grafu.

Obrázek 3: Příklad minimálních koster grafu

Floyd-Washallovův algoritmus

Floyd-Washallovův algoritmus se využívá pro nalezení nejkratších cest mezi všemi dvojicemi uzlů v ohodnoceném grafu. Tento algoritmus pracuje iterativně a udržuje matici vzdáleností mezi všemi dvojicemi uzlů. V každé iteraci zkouší aktualizovat vzdálenosti mezi všemi dvojicemi uzlů pomocí všech ostatních uzlů. Algoritmus pokračuje, dokud není celá matice vzdáleností aktualizována. Jeho výsledkem je tedy matice nejkratších vzdáleností mezi všemi dvojicemi uzlů, přičemž současně jsou v něm zahrnuty i informace o předchůdcích. Tento algoritmus je efektivní pro malé a středně velké grafy.

Výpočet času

Vztah mezi vzdáleností, rychlostí a časem lze vyjádřit pomocí následujícího vzorce, kde s značí vzdálenost, v rychlost a t čas.

$$s = v \cdot t$$

Převedením na tvar $t = s/v$, můžeme tedy vypočítat čas, za který vozidlo urazí daný úsek. Vzdálenost může být reprezentována vzdáleností mezi dvěma uzly a rychlost může být reprezentována maximální povolenou rychlostí mezi těmito dvěma uzly. Maximální povolená rychlost na dálnicích je 130 km/h, na rychlostních silnicích 110 km/h, na ostatních silnicích mimo obce 90 km/h, v obcích 50 km/h a v obytných zónách a na neklasifikovaných komunikacích 30 km/h.

Implementace algoritmu

Implementace Dijkstrova algoritmu – pseudokód

Přiřaď počet uzlů v grafu do proměnné n

Inicializuj seznam P o velikost $n + 1$, kde jsou všechny prvky nastaveny na -1

Inicializuj seznam D o velikost $n + 1$, kde jsou všechny prvky nastaveny na nekonečno

Nastav vzdálenosti počátečního uzlu na 0

Vytvoř prázdnou prioritní frontu

Přiřaď počáteční uzel do prioritní fronty se vzdáleností 0

Dokud není prioritní fronta prázdná

 Vezmi uzel s nejmenší vzdáleností z prioritní fronty a přiřaď ho do proměnné u

 Iteruj přes sousedy uzlu u v grafu

 Načti váhu hrany mezi uzly u a v

 Pokud existuje menší vzdálenost

 Aktualizuj vzdálenost uzlu v

 Aktualizuj předchůdce

 Přidej uzel zpět do prioritní fronty s jeho aktualizovanou vzdáleností

Vrať list předchůdců a vzdáleností

Implementace Bellman-Fordova algoritmu – pseudokód

Přiřaď počet uzlů v grafu do proměnné n

Inicializuj seznam P o velikost $n + 1$, kde jsou všechny prvky nastaveny na -1

Inicializuj seznam D o velikost $n + 1$, kde jsou všechny prvky nastaveny na nekonečno

Nastav vzdálenosti počátečního uzlu na 0

Iteruj $n - 1$ -krát

Iteruj přes všechny uzly v grafu

Iteruj přes všechny sousedy uzlu

Pokud je váha = 0 (použij délku jako váhu)

Pokud existuje menší vzdálenost

Aktualizuj vzdálenost uzlu v

Aktualizuj předchůdce

Jinak pokud je váha = 1 (použij čas jako váhu)

Pokud existuje rychlejší cesta

Aktualizuj čas k uzlu v

Aktualizuj předchůdce

Iteruj přes všechny uzly v grafu

Iteruj přes všechny sousedy uzlu

Pokud je váha = 0

Pokud je přítomna záporně ohodnocená hrana

Vypiš „Graph contains negative weight cycle“

Vrať hodnoty None

Jinak pokud je váha = 1

Pokud je přítomna záporně ohodnocená hrana

Vypiš „Graph contains negative weight cycle“

Vrať hodnoty None

Vrať list předchůdců a vzdáleností

Implementace Borůvkova algoritmu – pseudokód

Inicializuj prázdný seznam T , pro reprezentaci výsledného stromu

Inicializuj proměnnou wt , pro ukládání součtu vah

Inicializuj seznam p , pro reprezentaci kořenů

Inicializuj seznam r , pro reprezentaci hodnoty každého uzlu

Pro vrchol v v množině V :

Vytvoř množinu a inicializuj ji pomocí funkce *make_set*

Seřaď hrany v E vzestupně podle jejich vah a ulož je do proměnné ES

Pro hranu e v ES :

Rozbal aktuální hranu e do složek u , v a w

Pokud jsou kořeny u a v v jiných množinách:

Sjednot' je pomocí funkce *weighted_union*

Přidej aktuální hranu do stromu

Aktualizuj celkovou váhu stromu

Vrať celkovou váhu stromu a strom ve formě seznamu hran

Implementace Floyd-Washallova algoritmu - pseudokód

Přiřaď počet uzlů v grafu do proměnné *num_nodes*

Inicializuj

seznam *distance_matrix* se všemi hodnotami nastavenými na nekonečno

Pro uzel v grafu:

 Pro souseda a jeho atributy:

 Aktualizuj *distance_matrix* váhou hrany od aktuálního uzlu k jeho sousedovi

Pro mezilehlý uzel

 Pro počáteční uzel

 Pro cílový uzel

 Pokud existuje kratší cesta

 Aktualizuj *distance_matrix*

Vrať *distance_matrix*

Struktura programu

Program se skládá z 265 řádek včetně komentářů a odsazení a obsahuje dvanáct funkcí.

První funkce *create_graph* bere jako vstup název místa a pomocí knihovny *osmnx* získá graf silniční sítě pro toto konkrétní místo, který je následně vizualizován pomocí *Matplotlib*. Funkce vrací vytvořený graf.

Druhá funkce *calculate_travel_time* pracuje s dvěma parametry, kterými jsou *distance* (vzdálenost) a *road_type* (typ silnice). Pomocí *speed_limit* získává maximální povolenou rychlost na daném typu silnice. Pokud pro daný typ silnice není maximální povolená rychlost definována nebo je nula, vrátí funkce hodnotu nekonečno, aby se vyhnula dělení nulou. Pokud je ale maximální povolená rychlost definována a je různá od nuly, pak funkce vypočítá doby cesty mezi dvěma uzly a tu následně vrátí.

Funkce *shortest_path_algorithm* implementuje buď Dijkstrův nebo Bellman-Fordův algoritmus pro nalezení nejkratších cest ve váženém grafu. Tato funkce přijímá strukturu grafu, počáteční uzel, atribut váhy specifikující, zda bude počítáno se vzdáleností nebo časem a volitelný parametr pro typ algoritmu. Funkce vypočítá nejkratší cesty a vzdálenosti od počátečního uzlu ke všem ostatním uzlům, přičemž používá buď přístup Dijkstrova algoritmu s prioritní frontou nebo přístup Bellman-Fordova algoritmu k práci s negativními váhami a detekci cyklů s negativní váhou. Funkce vrací seznam předchůdců a vzdáleností pro každý uzel v grafu. Pokud je v algoritmu Bellman-Ford detekován cyklus s negativní váhou, vypíše se zpráva a funkce vrátí *None*.

Funkce *reconstruct_path* přijímá seznam předchůdců, graf, počáteční uzel a koncový uzel. Tato funkce rekonstruuje nejkratší cestu od počátečního uzlu k tomu koncovému pomocí seznamu předchůdců. Funkce iteruje pře předchůdce, přidává každý uzel do cesty a vypočítává celkovou vzdálenost a čas na základě vah hran v grafu. Výsledná cesta je vrácena v obráceném pořadí spolu s akumulovanou vzdáleností a časem.

Funkce *visualize_graph* přijímá graf, pozice uzlů a cestu v grafu. Pomocí knihovny *networkx* vytváří graf, ve kterém jsou všechny hrany šedé a nejkratší či nejrychlejší trasa je zvýrazněna zelenou barvou. Výsledný graf je vizualizován pomocí knihovny *Matplotlib*.

Minimální kostra grafu je hledána pomocí spojení čtyř funkcí. Funkce *make_set* slouží k vytvoření nové množiny s prvkem *u*, přičemž inicializuje obě pole *p* (parent) a *r* (rank). Funkce *find* slouží k nalezení kořene množiny, ke které patří prvek *u* zároveň implementuje kompresi cesty pro optimalizaci budoucích operací. Funkce *weighted_union* nejprve najde kořeny množin ke kterým patří *u* a *v* a poté provede sjednocení těchto dvou množin. I tato funkce využívá kompresi k optimalizaci hledání kořenů. Poslední funkcí sloužící k nalezení minimální kostry grafu je funkce *boruvka*, která implementuje Borůvkův algoritmus. Tento algoritmus řadí hrany podle váhy a následně iterativně přidává hranu s nejmenší váhou, která spojuje dvě různé množiny, do minimální kostry grafu. Tato funkce skončí po propojení všech uzlů.

Další funkcí je *visualize_minimum_spanning_tree*, která přijímá graf, pozice uzlů a seznam hran reprezentující minimální kostru grafu. Výsledný graf je vytvořen pomocí knihovny *networkx*, kde jsou všechny hrany šedé a minimální kostra grafu je zvýrazněna červeně. Výsledná vizualizace probíhá za pomoci knihovny *Matplotlib*.

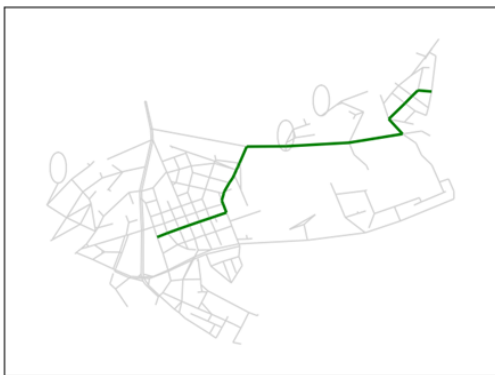
Pro výpočet nejkratší vzdálenosti mezi všemi dvojicemi uzlů byla definována funkce *shortest_distance*, která využívá Floyd-Warshallův algoritmus. Tato funkce inicializuje matici vzdáleností s počátečními hodnotami nastavenými na nekonečno. Tato matice je poté při nalezení kratší cesty aktualizována skutečnými vzdálenostmi mezi uzly. Výsledná matice tedy obsahuje nejkratší vzdálenosti mezi všemi dvojicemi uzlů v grafu.

Poslední funkcí je *main*, kde je prováděno několik úkolů souvisejících s analýzou a vizualizací grafu. Pomocí této funkce je vytvořen graf silniční sítě na základě specifikovaného názvu místa. Tato funkce dále konstruuje graf s uzly, hranami, vzdálenostmi a časy cestování, přečíslovává uzly, provádí algoritmy nejkratších cest (Dijkstra, Bellman-Ford) a rekonstruuje nejkratší/nejrychlejší cestu a vizualizuje ji. Dále vypočítává nejkratší vzdálenost mezi všemi dvojicemi uzlů a vypisuje informace o nejkratší a nejrychlejší trase mezi dvěma body. Nakonec pomocí Borůvkova algoritmu nachází minimální kostru grafu, vizualizuje ji a vypisuje její celkovou váhu.

Výsledky

Jako vstupní data byla vybrána data z OpenStreetMap (OSM), která obsahují informace například o ulicích, budovách a využití půdy. Tato data byla načtena pomocí modulu *OSMnx*, který může sloužit nejen k načítání, ale i analýze a vizualizaci silničních sítí. Stahování a načítání dat probíhá pomocí zadání adresy v jejímž okolí chceme data analyzovat. Lze vyhledávat celé státy, město a nebo i jen městské části. V tomto případě došlo k načtení dat z městské čtvrti Kobylisy. Ihned po spuštění programu se objeví graf vybrané oblasti, ve kterém se nachází pouze silniční síť a uzly na ní.

Výsledný graf nejkratší trasy lze vidět na obrázku 4 a na obrázku 5 se nachází nejrychlejší nalezená trasa. V tabulce 1 lze vidět vzdálenost a čas těchto dvou tras. Nejkratší trasa měří necelých 2,5 km a trvá necelé 2,5 minuty. Nejrychlejší trasa měří skoro 3 km a je tak o více než 500 metrů delší. Tato trasa trvá přibližně dvě a čtvrt minuty a je tedy pouze o cca čtvrt minuty rychlejší.

Obrázek 4: Nejkratší nalezená trasa

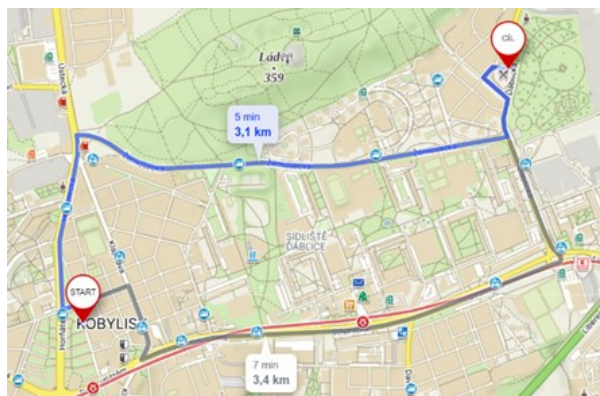
Obrázek 5: Nejrychlejší nalezená trasa

Trasa	Vzdálenost	Čas
Nejkratší	2,46 km	2,41 minut
Nejrychlejší	2,99 km	2,31 minut

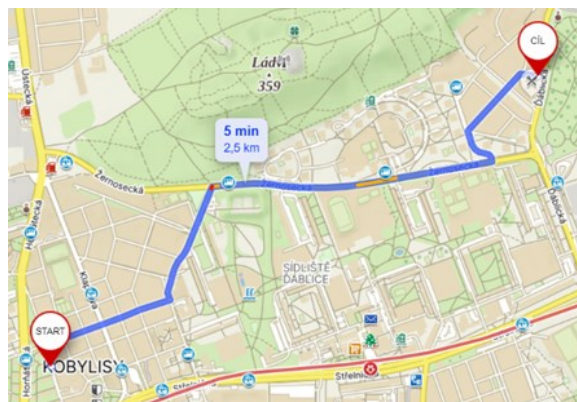
Tabulka 1: Charakteristiky výsledných cest

Porovnání s Mapy.cz:

Po zadání počátečního a koncového bodu byla nejprve zvolena možnost nejkratší trasy. Výsledek lze vidět na obrázku 6. Již na první pohled je ale vidět, že se nejedná o nejkratší možnou trasu. Na zkoušku byla zvolena možnost nejrychlejší trasy s aktuální dopravou, jejíž výsledek lze vidět na obrázku 7. Tato trasa je 2,5 km dlouhá, měla by trvat přibližně 5 minut a shoduje s námi nalezenou nejkratší trasou.

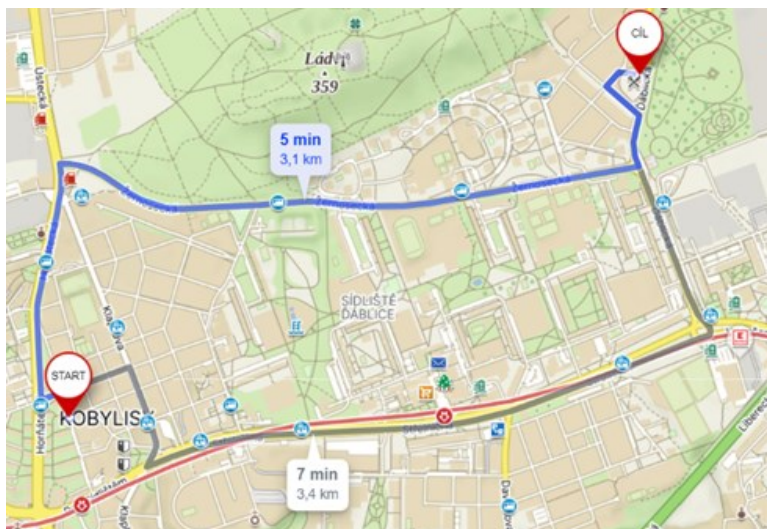

Obrázek 6: Nejkratší trasa podle Mapy.cz

Obrázek 7: Nejrychlejší trasa s provozem podle Mapy.cz

Nejrychlejší trasa podle Mapy.cz je 3,1 km dlouhá, měla by trvat také 5 minut a lze ji vidět na obrázku 8. Tato trasa se nejdříve napojuje na hlavní silnici a ve většině se shoduje s námi nalezenou nejrychlejší trasou. Jediný rozdíl je u jejího konce, kdy trasa podle Mapy.cz vede východnější ulicí než ta námi nalezená. Důvodem je to, že v námi použitých datech tato východnější silnice již není.

Obrázek 8: Nejrychlejší trasa podle Mapy.cz

Minimální kostra grafu:

Na obrázku 9 lze vidět minimální kostru grafu vytvořenou s využitím nejkratší trasy. Hned na první pohled je vidět, že spojuje všechny uzly grafu. Hrany v této minimální kostře by měly mít minimální možnou celkovou váhu. V tomto případě je celková váha této kostry 23 509,53 m.

Obrázek 9: Minimální kostra grafu

Nalezení nejkratších cest mezi všemi dvojicemi uzlů:

Program je schopný najít nejkratší cesty mezi všemi dvojicemi uzlů. Jelikož je ale ve vstupních datech přes 300 uzlů, vypisuje program pouze vzdálenost mezi dvěma určenými uzly. Jako tyto dva uzly byl zvolen počáteční a koncový bod, u kterých byla hledána nejkratší/nejrychlejší trasa. Nejkratší nalezená trasa má přibližně 2,5 km.

Závěr

V rámci této úlohy byly implementovány algoritmy Dijkstra a Bellman-Ford pro hledání nejkratších cest v ohodnoceném grafu, které byly následně použity k nalezení nejkratší a nejrychlejší trasy mezi dvěma určenými body v silniční síti. Výsledné grafy byly vizualizovány z dat OpenStreetMap pomocí nástroje OSMnx. Nalezené trasy byly nakonec porovnány s navigačním softwarem Mapy.cz, přičemž implementované algoritmy poskytly srovnatelné výsledky.

Dále byl implementován Borůvkův algoritmus pro hledání minimální kostry grafu, který spojil všechny uzly v grafu, tak aby její celková váha byla minimální. Tento výsledek byl následně také vizualizován. Jako poslední byl implementován Floyd-Warshallův algoritmus pro nalezení nejkratších cest mezi všemi dvojicemi uzlů v grafu.

Zdroje

BAYER, T. (2023): Nejkratší cesta grafem, prezentace k předmětu Geoinformatika [online]. [cit. 1. 10. 2024]. Dostupné z:

https://web.natur.cuni.cz/~bayertom/images/courses/Geoinf/geoinf_grafy2.pdf

GeeksforGeeks (2023): Bellman-Ford Algorithm [online]. [cit. 10. 1. 2024]. Dostupné z:

<https://www.geeksforgeeks.org/bellman-ford-algorithm-dp-23/>

GeeksforGeeks (2023): Floyd Warshall Algorithm [online]. [cit. 10. 1. 2024]. Dostupné z:

<https://www.geeksforgeeks.org/bellman-ford-algorithm-dp-23/>

GeeksforGeeks (2024): What is Dijkstra's Algorithm? [online]. [cit. 10. 1. 2024]. Dostupné z:

<https://www.geeksforgeeks.org/introduction-to-dijkstras-shortest-path-algorithm/>

OpenStreetMap Wiki (2023): Key:highway [online]. [cit. 20. 12. 2023]. Dostupné z:

<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Key:highway>

TENKANEN, H., HEIKINHEIMO, V. (2020): Retrieving OpenStreetMap data [online]. [cit. 20. 12. 2023]. Dostupné z: https://autogis-site.readthedocs.io/en/2019/notebooks/L6/retrieve_osm_data.html?fbclid=IwAR3mYaA6V4Y23-samZ9tXyALsRXx3BkAk1Ii9UILQu9NeknlzdLFMvsJZacv